

ARTIKELEN

Kerend tij

Criminalisering van de kraakbeweging

Frank van Gemert, Deanna Dadusc & Rutger Visser

Sinds oktober 2010 is kraken verboden. Dat tijdstip lijkt merkwaardig, want de kraakbeweging kende haar bloeiperiode met vele zeer heftige confrontaties met de politie in de jaren tachtig. Waarom wordt kraken pas verboden als de beweging is geslonken en veel aan betekenis heeft ingeboet? Wij onderzoeken deze criminalisering door de opkomst en neergang van de beweging te beschrijven naar analogie van het keren van het tij. Op basis van literatuur, mediaberichten en data uit eigen onderzoek laten wij zien dat de macht van de partijen in dit proces wordt weerspiegeld door frames, argumentatie en de taal die zij gebruiken en door hun posities in de media.

Inleiding

De bloeiperiode van de Nederlandse kraakbeweging ligt achter ons, met de krooningsrellen van 30 april 1980 als een bedenkelijk hoogtepunt. In de decennia die volgden, is de beweging in omvang gedaald en ook haar impact is weggeëbd. Het aantal ontruimingën nam toe, de beweging fragmenteerde, de solidariteit nam af en de overheid trad met meer overtuiging op.

Owens (2009) wijst erop dat sociale bewegingen die gedragen worden door activisten onherroepelijk, behalve een opkomst, ook neergang (*decline*) kennen. Men kan geneigd zijn neergang te associëren met negatieve aspecten, zoals verlies van invloed, verkeken kansen en vervlogen hoop, maar dat is maar één kant van de medaille. Owens laat aan de hand van de kraakbeweging in Amsterdam zien dat neergang van sociale bewegingen onderdeel is van een natuurlijk proces, dat ook kan wijzen op behaalde successen en het inslaan van nieuwe wegen. Zijn onderzoek biedt een fraai inzicht in dit proces, dat zich als het keren van het tij in de Amsterdamse kraakbeweging voltrok. Owens stopte echter voordat een nieuw hoofdstuk werd toegevoegd aan de geschiedenis van kraken in Nederland: kraken is inmiddels bij wet verboden.

Dit laatste hoofdstuk is vooral ook voor criminologen interessant, want het draait om criminalisering, een belangrijk vraagstuk binnen de discipline. In de stroming van kritische criminologie is erop gewezen dat strafwetgeving vooral privileges en materieel bezit van invloedrijke groepen in de samenleving bekrachtigt. Marxisten vragen daarbij in het bijzonder aandacht voor de rol van de staat. 'Processes and patterns of criminalization are not taken for granted, but rather are they

examined in terms of the social and economic forces that produce them and questioned in terms of the purpose and necessity of these forces, operating as they do' (Hagan, 1987, 227). Zo weerspiegelt criminaliteit de bestaande machtsverhoudingen in de samenleving. Ten aanzien van criminalisering werpt het de vraag op welke belangen hebben meegespeeld bij het strafbaar maken van een verschijnsel. De stroming van culturele criminologie borduurt hierop voort en bekijkt hoe, onder andere in het proces van criminalisering, betekenissen worden toegekend aan criminaliteit en aan de bestrijding ervan (Ferrell e.a., 2008). De vraag welke rol hierin voor de media is weggelegd, interesseert cultureel criminologen in het bijzonder.

Criminalisering is een proces dat er uiteindelijk toe leidt dat specifiek gedrag strafbaar wordt gesteld en in het Wetboek van Strafrecht wordt opgenomen. Dit is een juridisch proces, maar niet alleen dat. Naast 'legislatieve criminalisering' wordt in de literatuur ook gesproken van 'feitelijke criminalisering' en daarbij doelt men op het maatschappelijke proces waarin een verschijnsel in een negatief licht komt te staan, wordt afgekeurd en uiteindelijk als crimineel wordt bestempeld. Zo zijn krakers van gevierde, idealistische activisten veranderd in gewelddadige dieven. In dit artikel zullen we deze transformatie vanuit verschillende invalshoeken belichten.

Frames zijn sociale constructies die in het dagelijks leven gebruikt worden als vanzelfsprekende manieren om gedrag van anderen te interpreteren. Van Gestel (2006) stelde op basis van twee casestudies vast dat mediaberichten niet de politieke agenda bepalen. Eerder is het andersom: journalisten geven in hoofdzaak weer wat politici hun aanreiken. Het is daarom interessant te weten welke frames worden gebruikt en hoe ze tot stand komen.

Het lijkt voor de hand te liggen dat iets als crimineel wordt bestempeld en strafbaar wordt gesteld wanneer een groot of groeiend probleem in het daglicht komt dat de bestaande orde bedreigt. Zo is de schietpartij in april 2011 van Tristan van der V. in Alphen aan den Rijn een voorbeeld van een incident dat een probleem blootlegt (of lijkt bloot te leggen) en waarop in betrekkelijk korte tijd een reeks aanpassingen van regelgeving volgt. Criminaliseren van kraken, oftewel het tot stand komen van het kraakverbod, is een interessante casus, want hij wijkt af. De beweging is namelijk in de loop der jaren geslonken en heeft aan betekenis ingeboet, pas daarna kwam het verbod. Maakt dit het kraakverbod tot mosterd na de maaltijd? Wij zullen proberen deze intrigerende paradox te duiden: waarom wordt kraken pas verboden bij de neergang van de kraakbeweging?

In de volgende paragrafen, die de bloeitijd en neergang tonen van de beweging, spreken wij van 'hoogtij' en 'laagtij'. Zo volgen we Owens (2009) en sluiten we aan bij het hedendaags gebruik van waterrijke metaforen in de criminologie (Oude Breuil, 2011, 19-20). Als eerste geven we een kroniek van de kraakbeweging en beschrijven we hoe politieke en juridische verschuivingen leidden tot aanname van het wetsvoorstel, dat kraken nu verbiedt. Vervolgens brengen we het proces van criminalisering in beeld aan de hand van specifieke frames, argumenten en taal die in de loop der jaren werden gehanteerd.

Wij maken gebruik van literatuur, mediaberichten en van eigen data, die we verzamelden voor een onderzoek in opdracht van het programma Politie en Wetenschap, dat de stand van zaken van de Amsterdamse kraakbeweging in kaart bracht aan de vooravond van het verbod. De tweede en derde auteur verrichtten hiervoor ruim een halfjaar etnografisch veldwerk binnen de kraakbeweging. Voorts hebben we in semigestructureerde face-to-face-interviews zowel gesproken met krakers (tien) als met respondenten bij de politie (vijf), het OM (een) en de gemeente Amsterdam (een). Ten slotte is gebruik gemaakt van schriftelijke data van de politie, die hoofdzakelijk betrekking hadden op ontruiming (Van Gemert e.a., 2009, 11-16; Van Gemert e.a., 2010).

We richten ons in dit artikel in het bijzonder op Amsterdam. Niet dat alleen daar werd gekraakt, want ook in andere steden, zoals Utrecht, Nijmegen en Groningen, is het nodige gebeurd. Amsterdam heeft echter een centrale plaats in de kraakbeweging, wat ook te zien is aan publicaties die in het bijzonder belichten wat zich afspeelde in de hoofdstad (o.a. Dijst, 1986; Duivenvoorden, 2000; 2005; Owens, 2009).

Kroniek

Na de Tweede Wereldoorlog bestaat er in Nederland een grote schaarste op de woningmarkt. Gedurende de oorlog wordt veel onroerend goed beschadigd en geldt een bouwverbod, zodat er een nijpend tekort aan woningen ontstaat. Dit wordt nog versterkt doordat de bevolking snel gaat groeien. Bovendien is de kwaliteit van een flink deel van het bestaande woningaanbod laag en verkrotting wordt verder in de hand gewerkt door de huurbevrozing, die het mogelijk maakt de lonen laag te houden, maar het neveneffect heeft dat particuliere verhuurders geen investeringen doen in het onderhoud van hun woningen (Andere Tijden, 2011).

In Amsterdam lijkt de geschiedenis van kraken al vroeg in de jaren vijftig te beginnen bij de voorgenomen sanering van de oostelijke binnenstad. In het kader van stadsvernieuwing worden bewoners uitgeplaatst en huizen worden onbewoonbaar verklaard, maar het zal nog tot 1968 duren voor de sloop begint. Dit wordt in 1964 door het Amsterdamse studentenblad *Propria Cures* aangekaart en er volgt een oproep om de onbewoonbaar verklaarde panden te bezetten (Duivenvoorden, 2000, 14). De grote woningnood onder jongeren is voorpaginanieuws en de pers stroomt in groten getale toe, als kort na de oproep een paar woningen in de Generaal de Vetterstraat in Amsterdam West worden bezet (Dijst, 1986, 1 e.v.).

Enkele jaren later ontstaat uit de provobeweging het 'Koöperatief Woningburo de Kraker' (Dijst, 1986, 56). Deze activisten gaan huizen in de Dapperbuurt kraken en bewonen. Aanvankelijk gaat de politie over tot ontruiming, maar later worden krakers met rust gelaten. De gemeente moet namelijk toegeven nog geen bestemming te hebben voor de panden (Duivenvoorden, 2000, 26). Het probleem van de Amsterdamse woningnood wordt blootgelegd (Owens, 2009, 48). De eerste handleiding voor krakers wordt in 1969 opgesteld en in 1970 roept de groep Aktie '70

Bevrijdingsdag uit tot Nationale Kraakdag (Dijst, 1986, 59). In Amsterdam leidt dat tot enkele flinke botsingen tussen de demonstranten en de politie. Voor veel activisten is dit de eerste kennismaking met de politie, een tegenstander die hard kan optreden ('De stad was van ons', 1998, 7).

In 1971 wordt uitspraak gedaan door de Hoge Raad inzake een kraak in Nijmegen. De krakers wilden het pand niet verlaten en kregen daarin gelijk van de rechter, omdat het pand door de eigenaar niet als woning werd gebruikt. Sinds dit 'Nijmeegse Krakersarrest' valt kraken van een pand dat minstens één jaar leegstaat definitief buiten het Wetboek van Strafrecht en worden krakers beschermd (Owens, 2009, 50). Eigenaren zijn aangewezen op het aanspannen van civiele procedures tegen de krakers, mits zij daarvan de identiteit weten te achterhalen. Dat is geen sinecure, want krakers leggen zich sindsdien erop toe anoniem te blijven (Duivenvoorden, 2000, 65).

Hoogtij

Grootschalige ontruimingen in de Nieuwmarktbuurt ten behoeve van de aanleg van de metrolijn leiden tot heftige confrontaties tussen demonstranten en de politie in december 1974 (Duivenvoorden, 2000, 99). Met dit verzet bewijst de beweging een vuist te kunnen maken tegen maatschappelijke misstanden en krakers doen ervaring op met acties en het opbouwen van een eigen infrastructuur ('De stad was van ons', 1998, 14). Het Stedelijk Overleg Kraakgroepen (SOK) wordt in het leven geroepen en in verschillende wijken houdt men kraakspreekuren, waar geïnteresseerden tips en informatie kunnen krijgen over kraken. Aanvankelijk richt de beweging zich op sloopwoningen, maar vanwege een slecht functionerende gemeentelijke dienst Herhuisvesting wordt na een interne discussie door krakers uit de Staatsliedenbuurt besloten om ook distributiewoningen (woningen die door de gemeente worden toegewezen aan woningzoekenden) te gaan kraken (Dijst, 1986, 40-41).

In mei 1976 wordt de antikraakwet, waarin kraken strafbaar is gesteld, aangenomen door de Tweede Kamer. In landelijke protestdagen toont de prille kraakbeweging haar onvrede en wijst men op de grote woningnood die bestaat, terwijl er veel leegstand is (Dijst, 1986, 81). Ook de Raad van Kerken, een onverdachte partij, legt de vinger op omvangrijke leegstand en spreekt zich uit tegen het wetsvoorstel (Raad van Kerken, 1978). Uiteindelijk besluit de Eerste Kamer in februari 1978 de wet niet in behandeling te nemen, met als argument dat een antikraakwet vergezeld dient te gaan van een leegstandswet (*Handelingen I 1978/79*, 3 oktober 1978). Hierdoor treedt de antikraakwet niet in werking. Begin 1979 dient de PvdA een ontwerp in voor de Leegstandswet, die focust op de onrechtvaardige verdeling van beschikbare woonruimte. Het voorstel dat voorziet in een leegstandsregister wordt weliswaar in 1981 door beide Kamers aanvaard, maar pas in 1986 treedt een deel van de Leegstandswet in werking, strafbaarheid van kraken maakt daarvan geen deel uit (Duivenvoorden, 2000, 132). Lange tijd onderneemt de politiek geen actie meer om kraken te verbieden.

Ondertussen groeit de kraakbeweging en verwerft zij nationale aantrekkingskracht. Intern wordt gediscussieerd over organisatie en leiding, wat voortdurend leidt tot spanningen. Veel krakers zien zichzelf namelijk als autonoom en zij ver-

zetten zich tegen het idee dat individuen spreken namens een grotere groep (Duivenvoorden, 2000, 136).

Met de Groote Keyser, een bedrijfspand dat bezit is van multinational Ogem, slaat de kraakbeweging een nieuwe richting in. Na de krotten in gebieden van stadsvernieuwing en distributiewoningen komen nu de grote panden van speculerende eigenaren binnen de grachtengordel in beeld. Ook het herkraken van panden die 'onterecht' werden ontruimd, gaat behoren tot de protestacties van de beweging (Dijst, 1986, 101). Krakers komen steeds vaker hard in aanraking met knokploegen, die door eigenaren worden ingehuurd om hun panden leeg te vegen ('De stad was van ons', 1998, 16; Dijst, 1986, 48). Aan het louter passieve verzet bij ontruiming door de politie komt een einde, maar gebruik van geweld staat steeds ter discussie (Duivenvoorden, 2000, 142).

De ontruiming van de Groote Keyser wordt beschouwd als het beginpunt van de beruchte jaren tachtig. Het pand wordt bestempeld als 'symboolpand' en een grote groep krakers gaat het zwaar barricaderen. De kraakbeweging zal zich niet meer zomaar opzij laten zetten (Bilwet, 1990; Uitermark, 2004). De verharding wordt echter niet door alle krakers gesteund ('De stad was van ons', 1998, 53; Duivenvoorden, 2000, 156).

Op 29 februari 1980 wordt een pand in de Vondelstraat herkraakt en krakers werpen grote barricades op om de politie ervan te weerhouden het pand ten tweeden male te ontruimen. De burgemeester gaat aanvankelijk een confrontatie uit de weg, maar onder druk van Den Haag wordt het verzet gebroken met inzet van een overmacht aan materieel, waaronder zelfs tanks (Andere Tijden, 2000; Bilwet, 1990). Door heel Amsterdam breken rellen uit, waarbij aan weerszijden tientallen gewonden vallen. De kraakbeweging laat voor het eerst haar tanden zien en daarmee is 'de Vondelstraat' een cruciale ervaring voor de krakersidentiteit (Owens, 2009).

De opgebouwde spanning leidt tot een geweldsuitbarsting op 30 april 1980. De dag dat Beatrix tot koningin gekroond wordt, is de binnenstad een belegerde veste met veel politietroepen en krakers. In de loop van de dag breiden de rellen zich uit en worden door heel Amsterdam veel vernielingen aangericht. Er is geplunderd en bij zowel relschoppers als politie zijn vele gewonden gevallen. Tientallen arrestaties zijn verricht (Duivenvoorden, 2000, 172; 2005).

Het gevolg van deze dag van rellen is dat de eensgezindheid binnen de kraakbeweging, die was ontstaan na de Vondelstraat, plaatsmaakt voor verdeeldheid ('De stad was van ons', 1998, 53). Moet de lijn van de harde confrontatie worden voortgezet of moet opnieuw de dialoog worden gezocht met de autoriteiten? Veel krakers hadden het idee dat de gebeurtenissen hun boven het hoofd waren gegroeid (Dijst, 1986, 113; Bilwet, 1990).

Een deel van de beweging vindt dat geweld juist dé manier is om invloed en macht te krijgen en behouden en gaat zich in toenemende mate wapenen. Acties krijgen een haast militair karakter. Dat wordt zichtbaar als het kraakpand Lucky Luijk in oktober 1981 wordt ontruimd door een knokploeg van burgers, maar vervolgens wordt herkraakt door krakers die kogelvrije vesten dragen of anderszins daarvoor speciaal zijn toegerust (Duivenvoorden, 2000, 223-224). Voor veel krakers gaat

Frank van Gemert, Deanna Dadusc & Rutger Visser

dit te ver: heeft de beweging nu zelf knokploegen? Interne verdeeldheid komt aan de oppervlakte (Dijst, 1986, 139).

In de jaren die volgen, zet de beweging als geheel de harde lijn niet voort, wat zichtbaar wordt in februari 1984 bij de ontruiming van het pand Wijers aan de Nieuwendijk. In een 'Brede Amsterdamse Discussie', waarbij allerlei partijen worden benaderd, weten krakers hun zaak onder de aandacht te brengen, maar onderhandelingen met de gemeente leveren niet het gewenste resultaat. Het 'Dubbelbesluit' (waarbij Wijers ontruimd zou worden, maar tegelijkertijd een ander pand ter beschikking zou worden gesteld) komt er niet (Owens, 2009, 160 e.v.).

De hardliners voeren bij Wijers dus niet de boventoon en dat is de opmaat naar een schisma binnen de stedelijke beweging (Duivenvoorden, 2000, 261). In de Staatsliedenbuurt heeft zich een grote en hechte groep krakers gevestigd, die zich openlijk keert tegen de lokale overheid. Er wordt een vrijstaat afgekondigd en de distributie van woningen in de wijk neemt men zelf ter hand.

Op 24 oktober 1985 wordt een woning in de Schaepmanstraat binnen de Staatsliedenbuurt ontruimd, herkraakt en weer ontruimd. De politie treedt hard op tegen de militante kraakgroep. Er worden arrestanten gemaakt en er wordt zelfs door de politie geschoten. Een van de arrestanten, Hans Kok, sterft die nacht onder onduidelijke omstandigheden in een politiecel (*In naam der wet*, 1991).

De Politieke Vleugel van de Kraakbeweging (PVK) doet in 1987 een poging om de beweging een nieuwe radicale koers te geven. Deze groep start een soort terreur-campagne binnen de beweging en degenen die zich niet willen voegen naar de lijnen die de PVK uitzet, worden geïntimideerd of buitenspel gezet. Er wordt zelfs geweld tegen hen gebruikt. Het geweld van de PVK wordt door anderen op dezelfde manier beantwoord en in de strijd die hierop volgt, delft uiteindelijk de PVK het onderspit (Owens, 2009, 196 e.v.). Voor velen is deze interne, gewelddadige strijd een dieptepunt en reden om te stoppen met een actieve rol in de beweging.

In de jaren negentig doen zich weinig confrontaties voor, maar eigenlijk is dit een periode van voorspoed voor de kraakbeweging. De militante krakersgroep van de Staatsliedenbuurt ziet veel van haar wensen in vervulling gaan. De wijk heeft een slechte naam, waardoor kleine huisjesmelkers verdwijnen en hele blokken kunnen worden opgekocht en gesaneerd. Krakers worden massaal gelegaliseerd en krijgen in de nieuwe woningen contracten met lage huurprijzen. Ook elders in de stad worden kraakpanden aangekocht of gelegaliseerd en die krijgen dan vaak de bestemming die krakers beoogden (Duivenvoorden, 2000, 261; Owens, 2009, 229). Dit zijn stille, maar niet-onbelangrijke successen voor de beweging. Activisten verleggen hun focus, kraken krijgt een minder centrale plaats en feminisme, antiapartheid, antimilitarisme, de ideeën van de autonome scene en acties tegen de komst van de Olympische Spelen naar Amsterdam komen op de agenda.

Laagtij

Aan de vooravond van het kraakverbod, in 2009, is de kraakbeweging geen hechte organisatie. Veeleer gaat het om een verzameling mensen die op basis van wederkerigheid en gedeelde ervaringen samenwerken bij specifieke bezigheden, het kra-

ken van woningen voorop. De beweging kent een beperkt aantal locaties met een eigen signatuur die als sociale knooppunten fungeren en geworteld zijn in de buurt waar ze staan. Daar worden de KSU's (kraakspreekuren) gehouden, maar er zijn ook volkskeukens te vinden en er worden sociale en culturele activiteiten georganiseerd (Van Gemert e.a., 2009).

De kraakbeweging is danig gekrompen. Krakers zelf gaan uit van 200 tot 300 kraakpanden in Amsterdam en een totaal aantal van 1.500 tot 2.000 krakers.¹ Uit onderzoek blijkt dat er substantiële en structurele leegstand is in de kantorensector, maar bij bedrijfsruimten, woningen en winkels is die beperkt (Renooy, 2008). Een verschijnsel dat kraken de wind verder uit de zeilen heeft genomen, is antikraak. Om te voorkomen dat een leegstaand pand gekraakt wordt, zet men er enkele antikrakers in. Deze bewoners betalen geen of een lage huur en geven hiervoor (een gedeelte van) hun huurrechten op. Dit is een omvangrijke onderneming geworden. Het totale aantal antikrakers in de hoofdstad wordt door de bedrijven zelf op 4.000 tot 5.000 personen geschat. In het hele land lopen de schattingen uiteen van 30.000 tot 50.000 antikrakers (de Volkskrant, 19 augustus 2009). Toch is er nog steeds leegstand, in 2009 worden vrijwel elke week succesvol woningen gekraakt in Amsterdam. Krakers hoeven slechts verkenningsrondes door de stad te maken om geschikte, ongebruikte panden te lokaliseren (Van Gemert e.a., 2009).

Een belangrijk verschil met de jaren tachtig is dat de gewelddadige confrontaties met de politie vrijwel zijn verdwenen. Het ligt voor de hand dit te verbinden aan de teruggelopen omvang van de beweging en een gewijzigd optreden van de politie. Regelmatig vinden ontruimingën plaats, maar die zijn van tevoren aangekondigd en ze geschieden volgens een vast ritueel. Er is overmacht aan politie op de been, zodat krakers eieren voor hun geld kiezen en de panden als regel leeg achterlaten. Incidenteel wordt een 'symboolpand' ontruimd en dan roert de beweging zich, maar analyse van politiegegevens wijst uit dat het aantal panden waar verzet wordt geboden, barricades worden opgeworpen en/of aanhoudingen worden verricht tussen 2000 en 2009 zeer laag is (Van Gemert e.a., 2009, 35).

Nadat er jarenlang niet over een kraakverbod is gesproken in Den Haag, stelt het CDA in 2003 aan staatssecretaris Van Gennip de vraag of de bestaande wettelijke mogelijkheden afdoende zijn om het kraken van bedrijfspanden tegen te gaan. De staatssecretaris ziet geen reden tot wijziging (*Kamerstukken II 2003/04, 29 200 XIII*). In november 2004 herhaalt CDA-parlementariër Ten Hoopen de vraag en een maand later wordt een motie door de Tweede Kamer aangenomen. De Eerste kamer ligt echter dwars (Elsevier, 16 november 2004²).

Na verkiezingen verandert de samenstelling van de Tweede Kamer, er lijkt steun te vinden voor een verbod. In januari 2006 wordt opnieuw een motie ingediend, dit keer gaat het om een algeheel kraakverbod (*Kamerstukken II 2005/06, 30 300 XI, nr. 86*). De motie wordt aangenomen en de ministers Dekker (Volkshuisvesting) en Donner (Justitie) maken in juni 2006 het plan kenbaar om kraken

1 Zie www.krakengaatdoor.nl.

2 Zie www.elsevier.nl/web/Nieuws/Nederland/01909/CDA-wil-kraken-in-Nederland-verbieden.htm.

Frank van Gemert, Deanna Dadusc & Rutger Visser

strafbaar te stellen (*Kamerstukken II* 2005/06, 30 300 XI, nr. 126), maar de behandeling van dit wetsvoorstel wordt doorkruist door de val van het kabinet.

Tijdens een debat in november 2007 tekent zich in de Tweede Kamer een meerderheid af voor een verbod op kraken. Een initiatiefwet om kraken te verbieden wordt in augustus 2008 ingediend door parlementariërs Ten Hoopen (CDA), Van der Burg (VVD) en Slob (ChristenUnie) (*Kamerstukken II* 2008/09, 31 560). In een hoorzitting in de Tweede Kamer in mei 2009 komen deskundigen met verschillende achtergrond aan het woord. Het negatieve beeld van verharding en overlast uit het wetsvoorstel wordt genuanceerd of tegengesproken, maar het is een gelopen race. Het voorstel krijgt in oktober 2009 een meerderheid van de Tweede Kamer, nadat de PVV erop aandringt dat de maximale straf voor kraken wordt verhoogd van vier maanden naar een jaar. In juni 2010 gaat ook de Eerste Kamer akkoord en sinds 1 oktober 2010 is de 'Wet kraken en leegstand' van kracht.³

Criminalisering

Kraken is het binnendringen en in gebruik nemen van andermans eigendom tegen diens wil. Dat dit niet mag, is een morele reflex, die in het keurige naoorlogse Nederland door iedereen wordt begrepen. Krakkers willen echter met het kleine kwaad dat kraken volgens hen is de veel grotere problemen van woningnood en leegstand aan de kaak stellen. Het Nijmeegse Krakersarrest uit 1971 geeft de activisten een belangrijke juridische steun in de rug, maar kraken blijft een vorm van eigenrichting, die het eigendom van anderen aantast.

Hoogtij

De kraakbeweging verwerft sympathie, niet in het laatst onder jonge werklozen en studenten die gezien de economische depressie van begin jaren tachtig geen uitzicht hebben op werk. De beweging groeit en gaat zich organiseren (Dijst, 1986).

In 1979 wordt door de PvdA een ontwerp voor de Leegstandswet ingediend, dit illustreert een andere insteek. De focus ligt niet meer op de aantasting van eigendom, maar verschuift naar de verdeling van beschikbare woonruimte. Hoewel de wet pas in 1986 in werking treedt (Duivenvoorden, 2000, 132), blijkt hieruit wel dat inhoudelijk op de problematiek wordt ingegaan. Woningnood en leegstand worden serieus genomen.

Begin jaren tachtig komt het tot harde confrontaties, die een slagveld te zien geven. Burgemeester Polak vreest verdere escalatie en vraagt de krakers in een brief om 'tot bezinning te komen' en 'constructieve voorstellen te doen om tot een vreedzame oplossing te komen' (Duivenvoorden, 2000, 157).

Voor de burgemeester is de kraakbeweging een partij om mee te onderhandelen, maar onder druk van Den Haag komt het toch tot hard ingrijpen in de Vondelstraat. De kraakbeweging lukt het een vuist te maken, wat de cohesie versterkt en de landelijke en gemeentelijke overheid tot bezinning dwingt. Zij trachten nu de

3 Zie www.eerstekamer.nl/nieuws/20100601/initiatiefvoorstel_wet_kraken_en.

angel uit het conflict te halen; zo wordt bij de rellen die volgen door de korpsleiding besloten geen arrestaties te verrichten (Andere Tijden, 2000; Duivenvoorden, 2000, 165). Dat ook Haagse politici de ontwikkelingen nu willen temperen, kan blijken uit het feit dat in de aanloop naar de kroning op 30 april in 1980 van regeringswege wordt aangegeven dat de voorstellen voor de antikraakwet per direct worden ingetrokken (Duivenvoorden, 2000, 169).

De kroningsrellen zijn een eruptie van geweld. De kraakbeweging moet wel serieus genomen worden. Bij confrontaties gaat het er zo hard aan toe, dat gevreesd wordt dat er doden vallen. Zowel de politie (Hofland e.a., 1981, 45 e.v., 57; Andere Tijden, 2011) als burgemeester Polak zegt dat met zoveel woorden (Duivenvoorden, 2000, 157). Ook veel krakers hebben problemen met deze toename van geweld, de berichtgeving is zeer negatief en bij het publiek neemt de sympathie af.

Bij de ontruiming van het kraakpand Wijers, in februari 1984, is te zien dat zowel gemeente Amsterdam als de kraakbeweging een rustiger koers vaart. Er is sprake van een dialoog en hoewel de kraakbeweging haar eisen niet ziet ingewilligd, verloopt de operatie zonder geweld. De ontruiming van het pand wordt voor het eerst van tevoren aangekondigd en de ME treedt op in 'vredestenuw' (Duivenvoorden, 2000, 261).

Dat de geest nog niet helemaal in de fles is, blijkt vooral in de Staatsliedenbuurt. Als burgemeester Ed van Thijn aankondigt de gevestigde orde te gaan herstellen en een bezoek brengt, wordt hij voor het oog van een camera bespuugd. In 1985 vindt Hans Kok de dood in een politiecel. Politie en justitie proberen hun handen in onschuld te wassen en dat brengt burgemeester Van Thijn in grote verlegenheid, ook omdat een onderzoek naar de toedracht twee keer moet worden overgedaan en de uitslag lang op zich laat wachten.

De kraakbeweging heeft begin jaren tachtig de wind mee, dat blijkt ook uit de wijze waarop de media zich opstellen. In het weekblad *Vrij Nederland* is een rubriek 'Gekraakt voor u' opgenomen en binnen het KRO-radioprogramma *Raufaser* op Hilversum 3 is een 'kraakkwartier' dat leegstand opspoort (Duivenvoorden, 2000, 177). Een welgezinde houding jegens krakers is waarneembaar bij Radio STAD Amsterdam. Deze lokale radiozender volgt op de voet wat gaande is in de Vondelstraat en een deel van de onderhandelingen verloopt via de radio (Andere Tijden, 2000). Later doen Radio STAD en de VARA verslag van de gebeurtenissen op Koninginnedag. Respectievelijk Stan van Houcke en Hanneke Groenteman brengen live het nieuws uit de hoofdstad, maar temperen met hun commentaar bepaald niet wat gaande is (Duivenvoorden, 2005; Hofland e.a., 1981, 50).

De kraakbeweging is bovendien niet afhankelijk van traditionele 'buitenmedia', want er bestaat een scala aan zogenoemde 'binnenmedia', die explosief groeien na 1980. Zo zijn er diverse kraakkrantjes en enkele piratenzenders op de radio; 'Radio De Vrije Keijser' is een tijdlang de bekendste. Na de reguliere zendtijd zijn er uitzendingen op de televisie (Duivenvoorden, 2000, 201 e.v., 245). Bij belangrijke evenementen houdt de kraakbeweging via de eigen Persgroep contact met de buitenwereld, de media stromen gretig toe (Duivenvoorden, 2000, 156). Zo

Frank van Gemert, Deanna Dadusc & Rutger Visser

bestaat er in eigen kring een levendige communicatie, maar geluiden uit de kraakbeweging zijn ook zeer goed hoorbaar in de buitenwereld.

Ex-politica Rita Verdonk heeft een verleden als kraker. Zij was actief bij de beruchte rellen rond de ontruiming van de panden aan de Piersonstraat in Nijmegen (Vrij Nederland, 1 september 2008). In het boek *De stadsoorlog* (Hofland e.a., 1981) doet gerespecteerd journalist Henk Hofland samen met twee fotografen verslag van de kroningsrellen. In zijn analyse spreekt hij met ontzag over wat zich op straat afspeelt. 'Om de staat is een niemandsland ontstaan, waarin allerlei moderne vrijkorpsen elkaar bevechten. Niemand weet hoe het verloren terrein moet worden teruggewonnen.' Bij de dood van Hans Kok in 1985 schrijft Remco Campert het gedicht 'Klein Chili' en verwijst naar Latijns-Amerikaanse martelpraktijken.

Laagtij

Sinds begin jaren tachtig wordt in Den Haag lange tijd geen poging ondernomen om kraken te verbieden. Ook als in 1988 RaRa-verdachten worden aangehouden in Amsterdamse kraakpanden, leidt dat niet tot een offensief dat de kraakbeweging in een kwaad daglicht moet zetten. In het nieuwe millennium verandert dit echter en wordt geen kans gemist om aan de hand van incidenten de hele beweging in diskrediet te brengen en zo de discussie over een kraakverbod een nieuwe impuls te geven. Naast de aloude argumenten zijn nieuwe verhalen te horen.

Kraken moet verboden worden, want het is 'onjuist en onrechtvaardig', dat herhaalt VVD-minister Henk Kamp tijdens een verkiezingsbijeenkomst in Nijmegen (Elsevier, 23 februari 2006). Nieuw is de vrees, geuit door parlementariër Ten Hoopen, dat buitenlanders terroristische aanslagen voorbereiden vanuit Nederlandse kraakpanden. Deze suggestie hangt samen met de arrestatie in 2002 van ETA-terrorist Juan Ramón Rodríguez Fernández in kraakpand Vrankrijk (Trouw, 18 januari 2002). Een volgend incident, in november 2004, is een brand bij een houseparty in een gekraakt bedrijfspand, waarbij een dode en zes gewonden te betreuren zijn (*Kamerstukken II 2004/05*, 574).

Het wetsvoorstel van minister Dekker uit 2006 rept van aantrekkingskracht van (buitenlandse) criminele organisaties. Deze veronderstelling wordt weliswaar door veel parlementariërs in twijfel getrokken (*Kamerstukken II 2005/06*, 30 300 XI, nr. 126), maar duidelijk is dat in Den Haag een nieuwe wind waait.

In 2006, 2007 en 2008 meldt de politie dat bij ontruiming gevaarlijke situaties zich voordoen en spreekt van 'boobytraps' (Bilderdijkstraat en Kerkstraat), 'vernielingen' (Damrak) en van een 'wapenvondst' (Eerste Oosterparkstraat). Hoewel er geen slachtoffers vallen en het om geïsoleerde incidenten gaat, wordt veel naar deze voorvallen verwezen (voor beschrijvingen, zie Van Gemert e.a., 2009, 3-6). Met de suggestie dat zich een verharding van de kraakbeweging aftekent, speelt de politie een belangrijke rol. Commissaris Schönfeld geeft in november 2008 de Amsterdamse raadscommissie Algemene Zaken uitleg en spreekt van 'levensgevaarlijke situaties'.⁴ Weekblad Elsevier neemt deze toon over en stelt dat krakers moeten worden vervolgd wegens 'poging tot moord' (Elsevier, 2 november

4 Zie www.politie-amsterdam-amstelland.nl/get.cfm?id=6964&.

2007). Krakers van hun kant betwisten dit en geven heel andere lezingen van wat is voorgevallen, onder andere op de website Indymedia wordt dat uit de doeken gedaan.

Dezelfde incidenten en andere worden genoemd in het 'Zwartboek kraken', dat in november 2008 wordt uitgebracht door het Amsterdamse VVD-gemeenteraadslid Van 't Woud. Hij spreekt daarin van een 'structureel gewelddadig karakter van de krakersbeweging' en van intimidatie. 'Bijna alle mensen die hun verhaal aan ons wilden doen, eisten volstrekte anonimiteit. Ze waren zeer bang voor repercuties vanuit de kraakbeweging' (Van 't Woud, 2008, 4).

Een volgend incident dient zich aan in september 2008, als kraker Yoghurt hardhandig buiten de deur wordt gezet bij kraakkroeg Vrankrijk, omdat hij met zijn hond naar binnen wil. Yoghurt loopt tijdens het daarop volgende handgemeen ernstig blijvend letsel op. Er ontstaat spanning, ook binnen de beweging, omdat mensen van Vrankrijk niet willen meewerken aan het politieonderzoek, een opstelling die breed wordt uitgemeten in de media (Van Gemert e.a., 2009, 5).

Steeds wordt gesproken van verharding, maar het geweld uit de hoogtijdagen is verdwenen. Het spaarzame verzet na 2000 staat in geen verhouding tot dat uit de jaren tachtig. Zoals gezegd, ontruimingën verlopen de laatste jaren routinematig en stelt de politie zelden voor problemen (Van Gemert e.a., 2009).

De memorie van toelichting van het wetsvoorstel dat wordt aangenomen, bevat verschillende argumenten. Kraken is onrechtmatig en vormt een inbreuk op het eigendomsrecht; de kraakproblematiek heeft een grote omvang; kraken gaat dikwijls gepaard met veel overlast en verloedering; er is een klimaat van verharding onder krakers, wat leidt tot extreem gevaarlijke situaties voor de politie (vanwege barricades en boobytraps); steeds vaker hebben krakers een niet-Nederlandse nationaliteit, een deel wil onderduiken in anonimiteit (*Kamerstukken II 2007/08*, 31 560, nr. 3). Bijzondere aandacht gaat uit naar vernieling, verharding en de aanwezigheid van buitenlanders. Woorden als 'steeds vaker', 'dikwijls' en 'extreem' wijzen op een groeiend probleem, terwijl het in werkelijkheid om een sterk gekrompen beweging gaat, die aan de hand van een beperkt aantal atypische incidenten wordt uitvergroott. Buitenlanders zijn bovendien altijd actief geweest in de kraakbeweging (Van Gemert e.a., 2009, 69-72).

Krakers die huizen 'stelen' of 'inpikken'; kraken is diefstal. Deze woordkeus van politici,⁵ die ook wordt gebezigd op de populaire website Geenstijl, laat geen misverstand bestaan over wat fout is. 'Vroeger was kraken nog idealistisch, maar dat wordt nu overschaduwd door internationale krakers die hierheen komen om rotzooi te trappen', aldus Kamerlid Anker van de ChristenUnie (Elsevier 2 november 2007). Van een positief beeld of sympathie is geen sprake meer.

Ook onder jongeren, die een belangrijke rol speelden in de hoogtijdagen van de beweging, lijkt de steun te zijn verdwenen. Zo komt een tweedejaars student politicologie naar een insprekavond om zijn wensen aan de nieuwe burgemeester van Amsterdam kenbaar te maken. Hij vindt dat de burgemeester woningnood en krakers moet aanpakken: 'Het was een hel om aan een kamer te komen' (Het

5 Zie www.vvdamsterdam.nl/article/514/.

Frank van Gemert, Deanna Dadusc & Rutger Visser

Parool, 14 april 2010). Krakers worden niet gezien als activisten die woningnood aan de kaak stellen, maar als vrijbuiters die regels aan hun laars lappen, zichzelf bedienen en voorschieten bij woningdistributie.

Met het kraakverbod in de maak worden vanuit de beweging pogingen ondernomen om tegengewicht te bieden aan de stroom van negatieve berichten. Zo wordt een Witboek uitgegeven dat een overzicht biedt van de nobele doelstellingen en behaalde successen van de kraakbeweging (Kaulingfreks e.a., 2009⁶). Behalve de fraaie vormgeving, is dit geschrift vooral ook anders dan het genoemde Zwartboek vanwege het feit dat er veel meer documentatie is, die ook nauwkeuriger en breder is. Op 12 en 13 april 2008 vinden ‘internationale actiedagen voor kraken en vrije ruimte’ plaats en weten krakers met een ludieke actie de aandacht op zich te vestigen: het kraken van een ongebruikt bijgebouw van het Rijksmuseum (NRC, 12 april 2008). Daags erna verlaten zij het pand weer vrijwillig. In februari 2009, op Valentijnsdag, komt een groep studentenkrakers naar buiten met een video op internet die laat zien dat het stereotype van vieze en gewelddadige krakers geen hout snijdt.⁷ Soortgelijk is de boodschap van de korte documentaire ‘Kraken, waarom niet?’ uit de zomer van 2009.⁸

Maar krakers kunnen niet meer rekenen op brede sympathie, er is geen voedingsbodem meer voor hun activistische boodschap. In februari 2009 doet de rechter uitspraak dat krakers huisrecht hebben. Tot op zekere hoogte is dit een juridische erkenning van kraken, maar een negatieve interpretatie van de uitspraak overheerst, waardoor de feitelijke criminalisering van kraken geenszins wordt afgeremd. ‘Wie van vakantie terugkomt en krakers in zijn huis aantreft, heeft voortaan een probleem’, zo kopt Het Parool (10 februari 2009). Ook op populaire internetsites krijgen krakers de wind van voren. Een internetfilmpje met een rap op pompende beat, dat wordt aangeprezen als ‘GeenStijl AlarmSchijf’, schildert krakers af als vies, onhygiënisch en stinkend. ‘Krakers moeten dood zijn.’⁹

Rita Verdonk was actief kraker, maar van haar is een positieve houding jegens kraken niet meer voorstelbaar. Henk Hoflands analyse (1981) van de ‘Stads oorlog’ was doorspekt met zware woorden, die nogal contrasteren met de sarcastische toon van een radiocolumn op 11 oktober 2009, waarmee hij vertelt over krakers, die destijds onder zijn ogen jassen van ‘kapitalisten’ probeerden te ‘ont-eigenen’.¹⁰ Over het eerder genoemde gedicht ‘Klein Chili’ zegt Campert in 1992 in Het Parool: ‘Spijt heb ik er niet van, maar een beetje overtrokken was het wel. Klein Chili, alleen die titel al.’

6 Zie www.witboekkraken.nl.

7 Zie <http://studentenkraakspreekuur.wordpress.com/category/uncategorized/>.

8 Zie www.vimeo.com/6500024.

9 Zie www.dumpert.nl/mediabase/9787/22ffff81/krakers_moeten_dood_zijn.html.

10 Zie www.vpro.nl/programma/dnw/afleveringen/42304417/items/42605620/.

Slot

Waarom wordt kraken pas verboden bij de neergang van de kraakbeweging? Kritische criminologen leggen een verband tussen criminalisering en de machtsverhoudingen in de samenleving. De culturele criminologie let bij criminalisering op (nieuwe) betekenissen die gedurende het proces worden toegekend en op de rol van media.

Het proces van criminalisering is in dit artikel weergegeven door twee fasen te vergelijken die de kraakbeweging tonen in haar gloriетijd en bij haar neergang. De metafoor van het kerende tij die daarvoor werd gebruikt, correspondeert met de processen binnen sociale bewegingen, zoals beschreven door Owens (2009).

De kraakbeweging had macht in de hoogtijdagen. Kraken kon rekenen op brede sympathie vanwege de maatschappelijke thema's die zij aankaartte, maar ze had in de vele jonge werklozen en studenten ook een grote achterban, die fysiek te mobiliseren was. Confrontaties werden niet als vanzelfsprekend door de politie gewonnen, zelfs niet als zwaar geschut werd ingezet. Mede vanwege de zeer gevaarlijke situaties, waarbij gemakkelijk doden hadden kunnen vallen, moest de overheid inbinden en de burgemeester van Amsterdam zag zich gedwongen met de kraakbeweging te onderhandelen. Een kraakverbod was politiek niet haalbaar. De macht van de kraakbeweging blijkt ook uit het feit dat krakers in de discussie het frame konden bepalen. Aanvankelijk draaide het in de argumentatie om het eigendomsrecht, maar het lukte krakers om woningnood en leegstand tot de centrale thema's te maken. Er kwam een 'leegstandswet' in plaats van een kraakverbod.

De kraakbeweging, die beschikte over eigen 'binnenmedia' en ook positieve aandacht kreeg in reguliere media, was in de jaren tachtig zeer goed in staat haar boodschap te verkondigen. Bij de heftige confrontaties was aan media-aandacht geen gebrek en krakers bekommerden zich niet om eventuele negatieve pers. 'Het is toch niet zo dat we minder gelijk hebben navenant de pers negatiever is?', zo wordt gesteld in een intern document 'Kraken of grutten' uit 1984 (Duivenvoorden, 2000, 269). Deze onverschilligheid getuigt van macht, men kon zich veroorloven wat sympathie te verspelen.

De problematiek van woningnood is na de jaren tachtig niet verdwenen, maar wel verminderd. Onder invloed van de kraakbeweging hebben aanpak van leegstand, stadsvernieuwing en antikraak daaraan bijgedragen. Wellicht hierdoor loopt de omvang van de beweging terug en krimpt haar impact op het maatschappelijk debat.

Geweld door krakers was binnen de beweging in de jaren tachtig steeds een issue, maar het werd door tegenstanders van kraken niet genoemd als belangrijk argument om kraken te verbieden. Destijds werd juist met regelmaat gewezen op buitenproportioneel hard optreden van de politie. In de nadagen wordt deze *faux pas* vrijwel uitsluitend aan krakers toegeschreven. De politie heeft lessen geleerd, weet te de-escaleren en hard optreden is vervangen door rituele routines, die gevaarlijke situaties goeddeels hebben uitgebannen. Confrontaties hebben nu een

voorspelbare afloop, krakers kunnen niet anders dan dit constateren. Er wordt niet meer met hen onderhandeld. Als ze het ergens mee oneens zijn, kunnen krakers hun gelijk proberen te halen via de rechter.

Er is een verandering waarneembaar in het politieke klimaat, rechtse politici nemen het voortouw en in het bijzonder Pim Fortuyn en zijn LPF verzetten de bakens. Zo krijgt de aanpak van Marokkaanse en Antilliaanse delinquente jongeren een steeds punitiever karakter, terwijl ook het liberale coffeeshopbeleid en de tolerante opstelling tegenover asielzoekers op de tocht komen te staan (Van Swaaningen, 2005). In dit klimaat laait de discussie over een kraakverbod weer op en in oktober 2003 wordt een motie ingediend door Kamerleden Ten Hoopen, Aptroot, Van den Brink, Slob en Van der Vlies (respectievelijk CDA, VVD, LPF, ChristenUnie en SGP), die de regering vraagt de wetgeving zodanig te wijzigen dat bedrijfspanden niet door krakers kunnen worden bewoond (*Kamerstukken II* 2003/04, 29 200 XIII, nr. 6). Dit is de aanloop voor nieuwe wetgeving, die in oktober 2010 zal leiden tot het kraakverbod.

Opnieuw wordt kraken neergezet als iets dat indruist tegen een elementair gevoel van recht: je mag niet andermans bezit nemen. Dit argument had destijds onvoldoende gewicht, maar nu zijn noodzaak, sympathie en het morele gelijk van de beweging verdampt. In de nadagen wordt ook gebruik gemaakt van andere frames, die bepaald worden door rechtse politici. Krakers worden afgeschilderd als buitenlanders die vernielen, geweld gebruiken en overlast veroorzaken. Zware wapenfeiten ontbreken, maar incidenten, zoals door de politie aangedragen vermeende boobytraps, zijn *gefundenes Fressen* voor degenen die kraken en krakers van nieuwe, negatieve betekenissen willen voorzien. Het 'framen' van kraken als diefstal en de daders als gewelddadige buitenlanders vormt de feitelijke criminalisering.

De kraakbeweging kent geen eigen kranten of radiostations meer, krakers communiceren tegenwoordig vooral via het internet, waar alleen ingewijden in aanraking komen met de boodschap. De issues waar de beweging zich hard voor maakt, zijn van de voorpagina's van de kranten verdwenen en nieuwsitems richten zich nu voornamelijk op het gebruikte geweld en het aantal aangehouden personen. Waar de beweging eens haar stem luid en duidelijk liet horen, is daar jaren later niet veel van over. Met plannen voor een kraakverbod in aantocht en veel aandacht voor incidenten die de beweging in een kwaad daglicht plaatsen, blijft een effectief antwoord om de feitelijke criminalisering een halt toe te roepen achterwege. De beweging discussieert in de 'binnenmedia', maar ondertussen kristalliseert zich een meerderheid uit in de Kamer.

Van Gestel (2006) stelde vast dat inspanningen die autoriteiten leveren om met hun verhaal het nieuws te halen, meestal succes hebben. Ook in het geval van het kraakverbod is dit het geval. De voorstanders van een kraakverbod wisten hun boodschap via de conventionele media aan een veel groter publiek te verkondigen, terwijl de kraakbeweging voornamelijk de 'binnenmedia' gebruikte, waardoor in tegenstelling tot tijdens het hoogtij gedurende het laagtij slechts een zeer beperkt publiek wordt bereikt. Wie de frames kan bepalen waarbinnen het debat over een kraakverbod zich afspeelt, heeft macht. Bij hoogtij was dat de kraak-

beweging, bij laagtij ligt die macht bij de rechtse politici, die zo de meeste invloed uitoefenen op de beeldvorming.

Niet alleen de wisselende frames die gebruikt worden om kraken en de kraakbeweging van nieuwe betekenissen te voorzien (Hayward & Presdee, 2010), maar ook de manier waarop de media worden aangewend om boodschappen voor het voetlicht te brengen (Ferrell e.a., 2008), tonen de relevantie van de insteek van culturele criminologie.

Op de vraag wat de aanleiding is geweest van het kraakverbod, antwoordt Brigitte van der Burg (VVD), mede-indiener van het wetsvoorstel: 'Die is er niet, behalve dat er met steun van de PVV nu eindelijk een rechtse meerderheid voor is' (De Pers, 11 mei 2009¹¹). Men kan hierop terugkijken als een campagne tegen de kraakbeweging van politici, die nu hun kans schoon zien om criminalisering van het kraken te bereiken. Tegelijkertijd blijkt dat het verzet van de beweging laat op gang kwam, het grote publiek niet bereikte en onvoldoende kracht had. Bij kabbelend laagtij is de energie weggeëbd. Een verschuiving van de macht is goed herkenbaar, wat naadloos aansluit bij het perspectief van de kritische criminologie.

'Jullie wetten zijn niet de onze', deze bekende leus wordt bij vrijwel elke demonstratie van de kraakbeweging luid gescandeerd, ook bij de recente in 2011. Maar als er iets niet waar lijkt te zijn, dan is het wel dat krakers zich tegenwoordig buiten de rechtsorde plaatsen. Van een beweging die buitenparlementaire actie gebruikte, een anarchistische lijn volgde met zelfs een vrijstaat in de Staatsliedenbuurt, veranderde de kraakbeweging in een groepering die voortdurend, en nog steeds, in een juridisch steekspel is gewikkeld met de overheid. De kraakbeweging is gekrompen, gepacificeerd en gejuridiseerd. De resterende krakers opereren binnen de lijntjes van de rechtsstaat.

Kraken wordt pas verboden bij laagtij. Dan is de kraakbeweging geslonken en heeft deze aan macht ingeboet, wat naar voren komt in de veranderde frames en argumenten, die nieuwe, negatieve betekenissen dragen.

Literatuur

- Bilwet (1990). *Bewegingsleer*. Amsterdam: Uitgeverij Ravijn.
- De stad was van ons' (1998). *De stad was van ons; 28 vraagggesprekken met krakers en kraaksters*. Amsterdam: Snotneus.
- Dijst, T. (1986). *De bloem der natie; kraken, subcultuur en het probleem van orde*. Leiden: Centrum voor Onderzoek van Maatschappelijke Tegenstellingen, Rijksuniversiteit Leiden.
- Duivenvoorden, E. (2000). *Een voet tussen de deur. Geschiedenis van de kraakbeweging, 1964-1999*. Amsterdam: De Arbeiderspers.
- Duivenvoorden, E. (2005). *Het kroningsoproer 30 april 1980; reconstructie van een historisch keerpunt*. Amsterdam: De Arbeiderspers.
- Ferrell, J., Hayward, K. & Young, J. (2008). *Cultural criminology*. Thousand Oaks: Sage.
- Gemert, F. van, Visser, R. & Dadusc, D. (2010). Kraken in Amsterdam; dubbele observatie revisited. *Kwalon*, 15(1), 31-35.

11 Zie www.depers.nl/binnenland/306477/Een-pandje-kraken.html.

Frank van Gemert, Deanna Dadusc & Rutger Visser

- Gemert, F. van, Siegel, D., Visser, R., Dadusc, D. & Brouwer, C. (2009). *Kraken in Amsterdam anno 2009*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Gestel, B. van (2006). *Nieuws, beleid en criminaliteit; over de wisselwerking tussen locale media en de criminaliteitsbestrijders*. Amsterdam: Aksant.
- Hagan, J. (1987). *Modern criminology; crime, criminal behavior, and its control*. New York: McGraw-Hill.
- Hayward, K. & Presdee, M. (eds.) (2010). *Framing crime: cultural criminology and the image*. London: Routledge.
- Hofland, H.J.A., Hoeben, R. & Raviez, S. (1981). *De stadsoorlog Amsterdam '80*. Alphen aan den Rijn: Sijthoff.
- Kaulingfreks, F. e.a. (2009). *Witboek kraken*. Berghem: Epo.
- Oude Breuil, B.C. (2011). 'Alles stroomt'; over 'cultuur' in de culturele criminologie. *Tijdschrift over Cultuur en Criminaliteit*, 1(0), 18-33.
- Owens, L. (2009). *Cracking under pressure; narrating the decline of the Amsterdam squatters' movement*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Raad van Kerken (1978). *Kraken in Nederland; rapport van de Raad van Kerken in Nederland*. Voorburg: Protestantse Stichting Bibliotheekwezen.
- Renooy, P. (2008). *Leegstand en kraken*. Amsterdam: Regioplan.
- Swaaningen, R. van (2005). Public safety and the management of fear. *Theoretical Criminology*, 9(3), 289-305.
- Uitermark, J. (2004). Framing urban injustices: the case of the Amsterdam squatter movement. *Space & Polity*, 8(2), 227-244.
- Woud, B. van 't (2008). *Zwartboek kraken*. Z.p.: z.u.

Documentaires

- Chaos in de rechtsstaat*. (1981). Barbara den Uyl, Amsterdams Stadsjournaal.
- Waar de ratten koning zijn*. (1985). Barbara den Uyl, Tilt Films.
- In naam der wet*. (1991). Barbara den Uyl, Van der Hoop Filmproducties/NOS.
- Andere Tijden (2000). *Vondelstraat*. Andere Tijden-uitzending 12 maart 2000, www.geschiedenis24.nl/andere-tijden/afleveringen/1999-2000/De-Vondelstraat.html.
- Andere Tijden (2011). *Chaos rond de koningin*. Andere Tijden-uitzending 30 april 2011, www.geschiedenis24.nl/andere-tijden/afleveringen/2010-2011/Chaos-rond-de-koningin-.html.